

rászabadul a világra,
rá a rettentő kerék,
elsöpri a luxusménest:
a kék autókaravánt.
Megvillan a föld iránt
ezer nikkelt-csatabárd,
meghőköl a haláltól
a harang-fej-sokaság –

3.3.1. E költemény a „privatizálódás, a merkantilizmus nagyszabású költői jelképe: a mitikus Gép lenyesi az élet szépségeit, kiuzsorázza a létezés gazdagságát, ahol elvonul, ott pénzért árusítják ki az ember alkotóerejét” (BÉLÁDI (szerk.): 1986. 843). A Nagy Virágvágó Gép tehát az elidegenítő merkantilizmust jelképezi.

3.3.2. A 18. ábrán látható képi reprezentáció a címadó virágvágó gépet láttatja, a volán mögött különös vezetővel; kerekek, tárcsák, csatabárdok kaszabolják, nyesik a fűvet, virágokat. A rajz, ami valójában egy 20. századi acélszörnyet ábrázol, talán kevésbé látszik sikerülni, mint az előzőek, vagy mint például *A Balkán utca* című vers két, különböző időben keletkezett reprezentációja. (Ez utóbbiakat lásd például a *Szárny és piramis* című kötetben.)

4. A két típus alcsoportjai

Ebben a fejezetben a verbális és képi összetevőből felépített multimediális kommunikátumok két altípusával foglalkoztam behatóbban PETŐFI S. JÁNOS tipológiai keretében (PETŐFI: 2001. 61-65). Nem annyira a dimenzionális különbségek, mint inkább a tematikus, motivikus megfelelések és eltérések oldaláról. Az egyik a (2) / 'Kp + Vb' altípus, azaz az illusztrált irodalmi szövegek stb. (lásd az 1. és 3. alatt), a másik a (2) / 'Vb ← Kp' altípus, azaz a festményekről írott versek stb. (lásd a 2. alatt) osztálya. A (2) / 'Kp + Vb' altípusba tartozó anyagban a verbális összetevő alkotói Nagy László és Szécsi Margit, a képi összetevői Kondor Béla és Nagy László, a (2) / 'Vb ← Kp' altípusba tartozóban a képi összetevő alkotója Kondor Béla, a verbális pedig Nagy László. A tipológiai sajátosságokat példákkal próbáltam szembesíteni, és fordítva: a vehikulumok / reprezentációk azonos mediális materiájú reprezentációjával.

4.1. A (2) / 'Kp + Vb' altípusban Nagy László költeményeihez (mintegy hat verbális vehikulumhoz) szervesen illeszkednek Kondor Béla illusztrációi (az *Arccal a tengernek* című kötetben, amelyből összesen hét vizuális vehikulumot választottam ki).⁹ Az illusztrációk többnyire látomásos, mitologikus versekhez készültek. A verbális és a képi összetevő között az esetek többségében nagyfokú tematikus, motivikus megfelelések mutathatók ki. Kondor Béla rendszerint a verbális vehikulum domináns elemeit (például a *Lánglakodalom* esetében, lásd az 1.1. alatt) vagy tematikus egységeit ragadja meg (például a *Menyegző* esetében, lásd az 1.6. alatt), jó érzékkel és mértékkel, s velük, illetőleg körülöttük szervezi a vizuális kompozíciót úgy, hogy 'forrásidegen' (az adott költeményben nem olvasható) elemekkel nem terheli azt. Az így felépített komplex kommunikátumok verbális és vizuális elemei, relációi szemléltetik, elmélyítik, kiegészítik egymást, teljesebbé teszik a művet, ha más-más módon is. Adott esetben szorosabban komplementív (alárendelő) jelleggel (például *Lánglakodalom*), más esetben laza, mellérendelő

viszonyban (például *Az angyal és a kutyák*, lásd az 1.2. alatt), ismét más esetben inkább csak hangulati szempontból, hozzárendelő viszonyban (például *Virágének*, lásd az 1.3. alatt). A képi reprezentáció mint „önálló mű az irodalmi inspiráció alapján” is társulhat (például *Menyegző* a borítón) a verbális vehikulához (lásd a 7. ábrán). Lényegében hasonlóan jár el a költő-képzőművész Nagy László is Szécsi Margit verseinek illusztrálásakor. A *Június* képi összetevője például a költemény meghatározó elemei körül szerveződik (lásd a 3.1. alatt), a *Papírkoronáé* pedig a verbális vehikulumban tematizált versmagatartás szerint (lásd a 3.2. alatt).

4.2. A (2) / 'Vb ← Kp' altípus bizonyos értelemben inverze a (2) / 'Kp + Vb' altípusnak. Az a tény, hogy befogadásuk általában egymástól függetlenül történik, megnehezíti az egybevetésüket. Amikor azonban a befogadó valamilyen módon (például mint ebben a fejezetben) azonos interpretációs térbe helyezi a képi és a verbális összetevőt, lényegében az előző típushoz hasonlóan közelítheti meg az ide tartozó komplex kommunikátumokat, hasonló kérdések merülhetnek fel velük kapcsolatban, és hasonló (alárendelő, mellérendelő, hozzárendelő) alosztályokat alkothatnak. Nagy László adott esetben a képi komponenssel egyértelműen motiválható metaforikus kifejezéssel vagy kifejezésekkel verbalizálja a domináns vizuális elemet vagy elemeket, például a képpel mellérendelő viszonyban álló *Darázskirály* esetén *tünődés mártírja, égi gengszter* (vö. 2.1.), máskor vizuális elemekkel direkt módon kevésbé motiválható, de találó metaforák viszik versbe a képet, például a képpel hozzárendelő viszonyban lévő *Késes ember* esetén *Heródes* (vö. 2.2.). 'Forrásídegen' (az adott képen nem látható) tényállások és elemek talán gyakrabban szövődnek a Nagy László által verbalizált anyagba, mint a Kondor által vizualizált versekbe (lásd például *A tengerész álma* a 2.3. alatt). Olyasféle 'fordítás'-ra a versciklusban is találni példát, mint amilyen az *Arccal a tengernek* borítóján szerepel. Ha a *Menyegző* ottani reprezentációja (lásd a 7. ábrát) „önálló mű az irodalmi inspiráció alapján”, a *Szent Péter és egy nő* (lásd a 2.4. alatt) vagy például a *Bohóc* (lásd a 2.7. alatt) itteni reprezentációja önálló, hozzárendelő jellegű mű a képzőművészeti inspiráció alapján.

4.3. Összegezve: az 1. és a 2. alatt feltett kérdésekre az alpontokban adott válaszok alapján mindkét típusnak három alcsoportja lehet: (1) alárendelő, (2) mellérendelő és (3) hozzárendelő. Az alosztályokat a következőképpen jellemzem:

(2) / 'Kp + Vb' / (1) és (2) / 'Vb ← Kp' / (1). Az alárendelő vagy szorosabban komplementív jellegű alosztályba tartozik a (2) / 'Kp + Vb' vagy (2) / 'Vb ← Kp' típusjelű komplex kommunikátum, ha összetevői között szoros tematikus, motivikus stb. összefüggések állnak fenn, és az összetevők egyike olyan módon képezi le a másik összetevő elemeit, hogy attól elválasztva rendszerint nem interpretálható adekvátan.

(2) / 'Kp + Vb' / (2) és (2) / 'Vb ← Kp' / (2). A mellérendelő vagy lazábban komplementív jellegű alosztályba tartozik a (2) / 'Kp + Vb' vagy (2) / 'Vb ← Kp' típusjelű komplex kommunikátum, ha összetevői közt lazább tematikus, motivikus stb. összefüggések állnak fenn, és mindkét összetevő többé-kevésbé adekvát módon interpretálható önmagában is.

(2) / 'Kp + Vb' / (3) és (2) / 'Vb ← Kp' / (3). A hozzárendelő vagy inkább hangulati jellegű alosztályba tartozik a (2) / 'Kp + Vb' vagy (2) / 'Vb ← Kp' típusjelű komplex kommunikátum, ha összetevői közt inkább csak hangulati összefüggések állnak fenn, és rendszerint mindkét összetevő adekvát módon interpretálható önmagában is.

Befejezésül szeretném megjegyezni, hogy e – nyelvtudományból kölcsönzött, de ott sem egészen egzakt és egyöntetűen elfogadott – kategóriák analóg alkalmazhatóságát és produktivitását illetően nekem is lehetnek, s talán vannak is fenntartásaim. Abban sem vagyok biztos, hogy a tipológiai sajátosságokkal kapcsolatos kérdéseimre megnyugtató válaszokat sikerült volna formálnom. A tipológiai jellemzők és a leíró kategóriák finomításának indokoltsága, illetőleg szükségessége felől azonban nincsenek kételyeim.

Jegyzetek

1. Az *Arccal a tengernek* című kötetben az első illusztráció a védőborítón látható, a második a 31., a harmadik a 71., a negyedik a 137., az ötödik a 211., a hatodik a 229., a hetedik a 249., a nyolcadik a 327., végül a kilencedik a 353. oldalon található.
2. Nagy László képverseiről a 2. fejezetben lesz szó részletesebben.
3. Más (2) / 'Vb ← Kp' típusú alkotás is található Nagy László életművében. Ezek egyike a Korniss Dezső két képe (a *Pásztorok* és a *Rablók*) által ihletett *pásztorRablók*, ami kalligrammatikus jellege miatt is érdekes. (E költeménnyel kapcsolatban lásd például GÖRÖMBEI: 1992. 361.)
4. A képek forrása: NÉMETH: 1976.
5. Itt jegyzem meg, hogy Nagy László műfordítás-gyűjteményéhez a *Darázskirály* címet választotta. Jelképes cím: „a fordítói tevékenységet akartam érzékeltetni vele: ahogy a darázs a mézet, a fordító az idegen szellemi édességeket rabolja meg. Az ilyen rablótámadások nem károsítanak senkit, az ilyen agressziót szívesen veszik a népek, főleg a kicsik” (NAGY: 1979a. 125).
6. Az aláírás és a képek keletkezésének dátuma gyakran elmosódik vagy egyáltalán nem látható.
7. A ciklus valamennyi verse interpunkció nélkül jelent meg. Az interpunkció néhány aspektusával az 5. fejezetben foglalkozom.
8. Kondor Bélának egyébként Szécsi Margit is tisztelője volt, amit egyebek között a *Kondor Bélának* és a *Kedves Samu!* című költeménye is kifejezésre juttat. (Az előbbit lásd a 3. fejezetben.)
9. Itt szeretném megjegyezni, hogy az *Arccal a tengernek* második kiadása (1972.) Kondor Béla illusztrációi nélkül jelent meg.